Ο Ρίχτης, ένα από τα πιο πολυσύνθετα κρητικά φαράγγια, διαθέτει πλούσια βλάστηση και συνοδεύεται από νερό όλο σχεδόν το χρόνο, όλη του δε η διαδρομή του ποικίλλεται με εύχρηστα ξύλινα περάσματα που όλα έχουν τη χάρη και την πρωτοτυπία τους.
Στη μέση περίπου της διαδρομής ο πεζοπόρος θα χαρεί και θα θαυμάσει τον εικοσάμετρο καταρράχτη που δημιουργεί μια υπέροχη βάθρα, στην άκρη της οποίας ένα παραμυθένιο ξύλινο τραπέζι μπορεί να τον κρατήσει αιχμάλωτο για ώρες.
Κι αφού περάσει τέσσερις νερόμυλους θα καταλήξει ύστερα από δυο ώρες περίπου στη χοχλακούρα μιας σκιερής παραλίας.

Φαράγγι Ρίχτη

Η μαγεία της άγνωστης Κρήτης

ΚΕΙΜΕΝΟ: **ΚΥΡΙΑΚΟΣ ΠΑΠΑΓΕΩΡΓΙΟΥ**
ΦΩΤΟΓΡΑΦΙΕΣ: **ΑΝΝΑ ΚΑΛΑΪΤΖΗ**

«Παράδεισος που νάχει κερδηθεί σε λαχείο δε γίνεται»
Οδυσσέας Ελύτης
"Ο Κήπος με τις Ανταπάτες"

"*Η Ελληνική γραμμή, προικισμένη από τις προνομιακές γεωκλιματικές συνθήκες, τις καμπύλες των βουνών και το φως, εκτείνεται από την αρχαιότητα ως τη σύγχρονη εποχή...*" γράφει ο Περικλής Γιαννόπουλος στην κλασική πια μελέτη του.
Δεν θα περίμενα ποτέ στην Κρήτη, να βρεθώ σε ένα τέτοιο τοπίο που να ανταποκρίνεται στη θεωρία της "Ελληνικής γραμμής". Κοντολογίς δεν θα περίμενα τέλη του Μάη, να βρω τόσο νερό βαδίζοντας σε μια συναρπαστική γεωλογική χοάνη και με τόσα φωτόνια να κυκλοφορούν γύρω μου.
Η λέξη φαράγγι ίσως να αδικεί ετούτη τη φυσική τομή του κρητικού εδάφους, αφού ξεπερνάει την έννοια και τον ορισμό του.

Κι όμως ο **Ρίχτης** είναι ένα επιβλητικό και πανέμορφο φαράγγι, μέσα στο οποίο ρυακίζει ένα ασταμάτητο, όλο το χρόνο, ρέμα, που το ακολουθεί η χάραξη του μονοπατιού, από την αρχή (γέφυρα Λαχανά) μέχρι την έξοδό του στη χοχλακούρα της θάλασσας.
Κι είναι επιβλητικό γιατί επιβάλλεται με την ιδιαίτερη σύστασή του (διαρκής ροή, πολύμορφη βλάστηση, επιβλητικά χαράκια, απότομες καταβάσεις, ορμητικοί καταρράχτες, αβαθείς λιμνούλες, κλειστές βάθρες), αλλά και πανέμορφο, καθώς σε ολόκληρο το άνυσμά του το φαράγγι του Ρίχτη αποκαλύπτει διάδοχες και σωρευτικές τις φυσικές του ωραιότητες που θεωρούνται από τις κορυφαίες στην Ελλάδα.

Η είσοδος της χαραγμένης διαδρομής με το γεφύρι του Λαχανά.

“Το πιο ενδιαφέρον πράγμα στον κόσμο είναι η στιγμή που η πέτρα γίνεται νερό και τανάπαλιν” γράφει στον ίδιο “Κήπο” του ο Ελύτης και γίνεται προφητικός εδώ μέσα.

Η περιοχή του φαραγγιού του Ρίχτη βρίσκεται στην έξοδο του χωριού **Έξω Μουλιανά Σητείας**, και την αρχή του συναντάς πάνω στον Εθνικό δρόμο Αγίου Νικολάου – Σητείας. Ακολουθώντας το δρόμο από την **Παχειά Άμμο** για τη Σητεία οδηγούμε παράλληλα με την ανατολική ακτογραμμή του κόλπου του Μεραμπέλου. Περνάμε πρώτα από το χωριό **Καβούσι**, στα ψηλώματα του οποίου βρίσκεται η αρχαιότερη ελιά στον κόσμο και μετά ανηφορίζουμε για τα πανέμορφα χωριά **Λάστρος**, **Σφάκα** και **Τουρλωτή**. Μετά την Τουρλωτή διασχίζουμε τη χαριτωμένη **Μυρσίνη** και μπαίνουμε στα **Μέσα Μουλιανά**.

Συνεχίζοντας τώρα από τα Μέσα προς τα Εξω Μουλιανά περνούμε τον ωραιότατο αυτό οικισμό και καθώς βρισκόμαστε ελάχιστα έξω από το χωριό παρατηρούμε αριστερά μας έναν τσιμεντόδρομο που κατηφορίζει απότομα μέσα στην αρχόμενη χαράδρα. Εκεί διακρίνουμε ένα πλάτωμα στην άκρη του οποίου μια πελώρια πινακίδα περιγράφει με κάθε λεπτομέρεια τα χαρακτηριστικά του φαραγγιού και της διαδρομής που ακολουθείται μέχρι τη θάλασσα.

Η εμπειρία της διάσχισής του είναι μοναδική. Ίσως δεν υπάρχει άλλο φαράγγι στην Κρήτη με τέτοια χαρακτηριστικά. Γιατί δεν είναι μόνο τα επιβλητικά χαράκια και η πλούσια βλάστηση που το χαρακτηρίζουν, αλλά η δυνατότητα πεζοπορίας με ένα καταληκτικό σημείο στον καταρράκτη του Ρίχτη, μια από τις ωραιότερες πεζοπορίες στην Κρήτη με εντυπωσιακό φυσικό κάλλος.

Τα σημάδια που έχουν τοποθετηθεί είτε

Φροντισμένοι διάδρομοι με ξύλινα δοκάρια, αλλά και φυσικοί που δημιουργούνται από τις ρίζες των δέντρων.

πάνω στα δέντρα είτε στα βράχια είναι άφθονα και κατατοπιστικά.

Το φαράγγι του Ρίχτη είναι τμήμα του φυσικού γεωπάρκου Σητείας που έχει μήκος περίπου τέσσερα χιλιόμετρα, η διάσχιση του οποίου είναι δύσκολη έως αποτρεπτική κατά τη διάρκεια του χειμώνα και μέτριου βαθμού για όλους τους υπόλοιπους μήνες.

Η βλάστησή του αποτελείται από άγριες μουρνιές, πλατάνια, πικροδάφνες, κισσούς και πάμπολλα αγριολούλουδα. Και φυσικά πλήθος βότανα.

Στη διαδρομή που ακολουθήσαμε μετρήσαμε πολλές μικρές ξύλινες γέφυρες, μια πέτρινη τοξωτή, τέσσερις νερόμυλους και γύρω στα είκοσι περάσματα από τη μια στην άλλη όχθη του ποταμού. Αλλά προπάντων περπατήσαμε αυτό το εξαίσιο μονοπάτι. Ένα μονοπάτι θροφαντό, ευλύγιστο και μακάριο. Τόσο ευλύγιστο που "*ιδιοποιείται όλα μας τα βήματα*", όπως

ΦΑΡΑΓΓΙ ΡΙΧΤΗ

Ξύλινα γεφυράκια ευκολύνουν τα προβληματικά περάσματα.

Το μονοπάτι είναι άριστα σηματοδοτημένο με πινακιδάκια και κιτρινοκόκκινες ενδείξεις.

εύστοχα και ποιητικά το αποδίδει ο ποιητής.

Ξεκινήσαμε την κατάβαση το πρωί της 29ης του Μάη. Μετά τα ....μέτρα τσιμεντόδρομου φτάσαμε στην γέφυρα του Λαχανά (έργο των αρχών του 19ου αιώνα)

Χωθήκαμε κάτω από το γεφύρι παίρνοντας ένα υγρό κι ευλύγιστο μονοπάτι που πλησίαζε την πολύβουη ρεματιά. Ύστερα από πέντε λεπτά περπάτημα κάτω από καρυδιές και άλλα οπωροφόρα των περιβολαριών (πορτοκαλιές, μανταρινιές λεμονιές) μπήκαμε στην επικράτεια των πλατανιών. Τι ήταν αυτό; Ξαφνικά το μονοπάτι στένευε και το νερό που έτρεχε μαζί μας, στην αρχή λιγοστό, άρχισε να πλουταίνει με αποτέλεσμα να αναγκαζόμαστε να το περνάμε με ελαφρά πηδηματάκια.

Σιγά – σιγά το ρυακάκι έγινε κανονική ρεματιά, με μπόλικο νερό που για να το ξεπερνούμε έπρεπε είτε να πηδούμε με άλματα είτε να πατούμε πάνω σε στέρεες κοτρώνες που είχαν τοποθετηθεί γι αυτό το λόγο.

Ωστόσο τίποτα ακόμη δεν έδειχνε το πραγματικό πρόσωπο της χαράδρας και του φαραγγιού. Η ισορροπία μας δοκιμαζότανε κι ο μυστήριος κόσμος του φαραγγιού αποκάλυπτε αργά αργά ένα ιδιότυπο φως κάτω από το λιθανάγλυφο πλαίσιο των βράχων.

Η βλάστηση πύκνωνε δραματικά και τα φυτά - κουρτίνες υψώνανε τεράστιο μπούστο αποτρέποντάς μας συχνά πυκνά να τα διεμβολίζουμε.

Όσο τα περάσματα στενεύανε, άλλο τόσο οι βράχοι θεριεύανε όμως η αρωματοποιία των φυτών μας κρατούσε σε διαρκή εγρήγορση. Το φαράγγι γινόταν απότομο, αλλά συναρπαστικό στη διάβασή του.

Χρειάστηκε να περάσουμε πολλές ξύλινες γεφυρούλες του ποταμού, όταν δεξιά μας εμφανίστηκε ο πρώτος από τους εντυπωσιακούς και ολοπέτρινους νερόμυλους που διατηρούσε λίγο πάνω από την κοίτη του φαραγγιού τα περισσότερα από τα λειτουργικά του στοιχεία. Ήταν όμως κου-

GR
17

Στην καρδιά της παρθένας περιοχής και κάτω από τα πανύψηλα βράχια.
Οι ξύλινες σκάλες που οδηγούν στον καταρράχτη.

Η Είσοδος του παλιού νερόμυλου.

κουλωμένος από τους κισσούς και φάνταζε ως ένας σκοτεινός πύργος που τον σφιχταγκάλιαζε η λερναία ύδρα των βλαστών. Από τον ένα νερόμυλο στον άλλο η διάσχιση του φαραγγιού παίρνει άλλο χρώμα και ύφος, καθώς τα βράχια αντικαθιστούν την πυκνή βλάστηση ενώ αρχίζουν να εμφανίζονται βοηθητικές σκαλωσιές που διευκολύνουν τα περάσματα των βάθρων και των ορμητικών καταρραχτών, καθώς βρίσκουν τρύπες να εκτινάζονται μέσα από τα σιφόνια των βράχων.

Η πορεία γίνεται θριαμβευτική καθώς κινούμαστε κάτω από αψίδες και στεφάνια που ραίνουν με τη σταφυλή τους τα κεφάλια μας μέσα σε ένα κλίμα φωτομέθης και γήινης πανδαισίας.

Βράχια, κισσοί, πικροδάφνες, σιφόνια και τρύπες εναλλάσσονται για να συνδράμουν τελικά στη δημιουργία ενός επίγειου κράχτη και μιας χώρας απρόβλεπτης μακαριότητας.

Διασχίζουμε τη ροή του νερού με λικνι-

Πλήθος αλλοδαπών οικογενειών ανεβοκατεβαίνουν το φαράγγι τους καλοκαιρινούς μήνες.
Πηγή πόσιμου νερού, καλά κρυμμένη, στο μέσο της διαδρομής. Αρμυρίκια και διαμορφωμένος χώρος ξεκούρασης στο τέλος της διαδρομής στη βοτσαλωτή ακτή.

Ο εντυπωσιακός, 20 μέτρων, καταρράκτης της διαδρομής.

στούς βηματισμούς, περνούμε κάτω από ιοστεφή πλοκάμια, τρυπώνουμε μέσα σε καταφύγια της άγριας ζωής, εισπνέουμε το αμόλυντο συνονθύλευμα ευωδιών της γης, του αέρα, του νερού και όλων των ανεπεξέργαστων οργανικών και ανόργανων στοιχείων του ζωικού περιβάλλοντος. Στάσεις υπάρχουν πολλές. Φυσικά κιόσκια, βραχώματα με επιστέψεις, κλαδικές πολυθρόνες και λείες επιφάνειες του συμπυκνωμένου χώματος καθιστούν τη στάση και το ρεμβασμό υποχρεωτικά. Γι αυτό και ο χρόνος διείσδυσης κι εκτελείωσης της πεζοπορικής μελέτης και θέασης του φαραγγιού, δεν επαρκεί, όση διάρκεια και αν διαθέτεις, αφού πάντα θα μένουν ανίδωτα τα περισσότερα από τα φυσικά ενδιαιτήματα του πολύτιμου αυτού σώματος του φαραγγιού.

Κοντολογίς εδώ μέσα στημονεύουμε με το αδράχτι και το υφάδι του βλαστεμένου μακάριου τόπου όλη μας τη ζωή, ως άλλοι άλκιμοι έφηβοι, φανατικοί οπαδοί της Άρτεμης.

Κι όταν τα πράγματα (η πορεία θέλω να πω) γίνουν ελαφρά αξεπέραστα, οι ανθρώπινες εντολές και βοήθειες (ξύλινα τειχία, σκαλώματα, κουπαστές, στηρίγματα και δίολκοι) που έχουν τοποθετήσει οι αρμόδιοι του Δήμου Σητείας και της Νομαρχίας Λασιθίου) θα είναι καταλυτικά και πέρα για πέρα υποστηρικτικά της ολοκληρωμένης διάσχισης για να μας φέρει τελικά μπροστά σε ένα από τα ωραιότερα τοπία θέασης, δροσιάς και μαγείας του κρητικού πανθέου:

Τον εικοσάμετρο καταρράχτη που αποκαλύπτει το μέγεθος και την ειδή του θαυμαστού Κήπου, μέσα σε μια ειδυλλιακή ατμόσφαιρα που όμοιά της δύσκολα βλέπουμε στην Κρήτη...

Ο καταρράχτης του Ρίχτη πέφτει σε μια λάκα άπειρης φυσικής ομορφιάς έχοντας δημιουργήσει με την αέναη ροή του ένα

Το ομορφότερο τραπέζι , για χαλάρωση και απόλαυση.

εκτεταμένο υγρό πεδίο φυσικής λίμνης, γύρω από την οποία σκαλώνουν μυριάδες βότανα, αγριολούλουδα, θαλλοί, κλώνοι και βλαστήματα της πρωτόγονης υφής και δημιουργίας.
Εδώ μέσα η βλάστηση με τα χλωρά της πτερύγια και τους πράσινους και κρεμαστούς θύρσους της υπογράφει τον πιο ειδυλλιακό θούριο της φυσικής τάξης στη σύγχρονη εποχή. Είναι μ' άλλα λόγια μια *"ποιητική φαντασμαγορία σπάνιων εικόνων"* όπως θα την περιέγραφε και ο **Walter Bengiamin**.
Στην άκρη της λιμνούλας είναι μπηγμένο το πιο όμορφο τραπέζι της Κρήτης, με στρωμένα επάνω του όλα τα καλά που ποθεί η ψυχή του ανθρώπου.
Μια "Αρκαδία", με άλλα λόγια, λάγνα, τρυφερή και πνευματική, μα πάνω απ' όλα ψυχωμένη.
Από τον καταρράχτη και μετά το τοπίο ανοίγει, το φαράγγι ντύνεται με την κρητική του σκευή και σε άλλα χίλια τετρακόσια μέτρα θα καταλήξει στην παραλία, για να τελειώσει το μύθο του και όλη τη ζηλευτή περιπέτειά του. Με την πορεία του το ρέμα υπογράφει την ταυτότητα ενός εκρηχτικού σε ταπεραμέντο φαραγγιού, το οποίο επιεικώς θα λέγαμε πως είναι αξεπέραστο...
Να γιατί το φυσικό τοπίο, εδώ στη ρεματιά του Ρίχτη, βρίσκει την εφαρμογή του στη ***"θεωρία των αναλογιών"*** που συναρτώνται κι εκπορεύονται από την περίφημη "Ελληνική Γραμμή" του Περικλή Γιαννόπουλου..
Γιατί εδώ στην Κρήτη συναντούμε την απόλυτη ταυτοποίηση της Γεωπολιτικής Σχολής, δηλαδή της θεμελιωμένης από τον Γιώργο Σεφέρη *"θεωρίας του αισθητικού εδαφισμού"...*

Πληροφορίες κι επισημάνσεις

Το φαράγγι των Μουλιανών (του Ρίχτη) ή ρέμα του Λαχανά βρίσκεται μέσα στα όρια του **Παγκόσμιου ΓΕΩΠΑΡΚΟΥ της UNESCO** (περιοχή Σητείας) κι είναι χαρακτηρισμένο ως Γεωδιαδρομή με ιδιαίτερο γεωλογικό, ιστορικό και περιβαλλοντολογικό ενδιαφέρον.
Το φαράγγι βρίσκεται στους πρόποδες του όρους **Ορνό** (**Όρη Θρυπτής**), πάνω στον οδικό άξονα **Αγίου Νικολάου – Σητείας**.
Η χλωρίδα του φαραγγιού περιλαμβάνει αρκετά σπάνια είδη, όπως βέβαια και η πανίδα. Λόγου χάρη ο κάβουρας του γλυκού νερού, που είναι μοναδικός στην Κρήτη, η τετραγωνόστικτος πεταλούδα και το χέλι Anguilla Anguilla που ανεβαίνει ως τη λίμνη του καταρράκτη.
Σε ολόκληρη την κατάβαση του φαραγγιού συναντούμε τέσσερις μύλους κατά σειρά: Τον μύλο του **Κατσούλη**, τον μύλο του **Αντωνιδάκη**, τον μύλο του **Φουζομανώλη** και τον διπλό μύλο των **Μαραβελάκηδων**.

Αποστάσεις:
α/ Από το πάρκιν των αυτοκινήτων, στο δημόσιο δρόμο ως τη γέφυρα Λαχανά (Καμάρα), από όπου σηματοδοτείται η διαδρομή του φαραγγιού, 1450 μέτρα.
β/ Από το χωριό Έξω Μουλιανά ως το πάρκιν 350 μέτρα.
γ/ Από το σημείο που τερματίζει το φαράγγι ως την παραλία του Ρίχτη, 400 μέτρα.
δ/ Και από την παραλία ως το χωριό Έξω Μουλιανά, με ανηφορικό τσιμεντόδρομο, 5.700 μέτρα.

Για κάθε ειδικότερη λεπτομέρεια και πληροφορία που αφορά τη διαδρομή και το περιβάλλον του φαραγγιού αναζητείστε την ιστοσελίδα με τα στοιχεία: **http://www.sitia-geopark.gr**

Ευχαριστούμε θερμά τους:
Σολιδάκη Βασίλη, πρόεδρο της τοπικής κοινότητας Έξω Μουλιανών, **Χριστοδουλάκη Μαρία**, πρόεδρο του Προοδευτικού Πολιτιστικού Συλλόγου Έξω Μουλιανών, καθώς και τον σύζυγό της **Γιακουμάκη Γιώργο**, για τις χρήσιμες πληροφορίες και την συνοδεία τους στο φαράγγι.
Όπως επίσης και την αγαπημένη φίλη μας για όλα όσα φρόντισε για τις επαφές μας στην Κρήτη **κα. Ιουλία Παπαδάκη.**